

NATHAN

(UDEN TITEL)

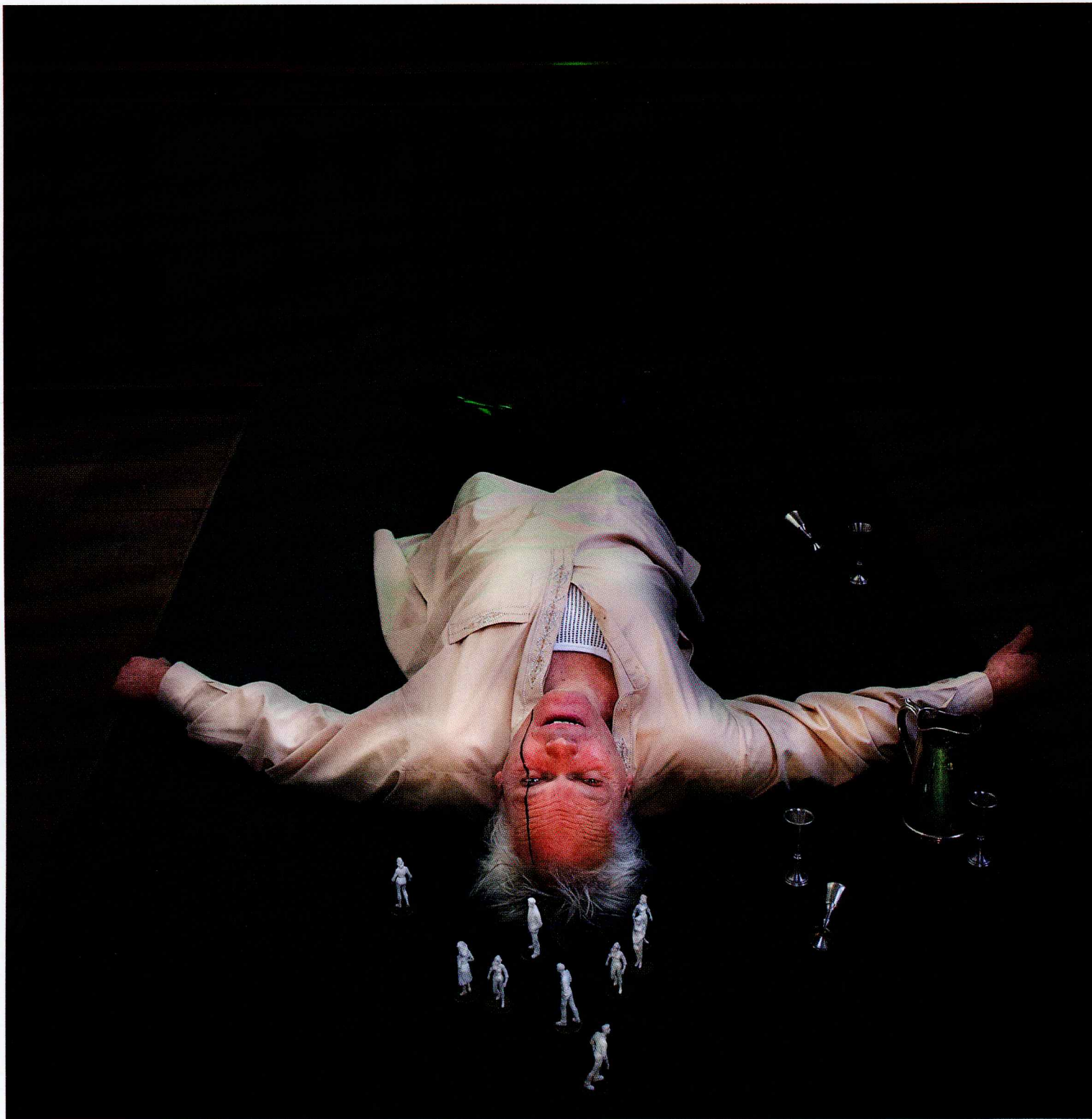
AARHUS TEATER

ÅRHUS DOMKIRKE

VERDENSPREMIERE

02.02.07

OPLYSNING

"Oplysningstiden, periode i europæisk åndshistorie fra ca. 1690 til ca. 1780, der overordnet var præget af en optimistisk tro på den menneskelige fornuft og en overbevisning om det nødvendige i at udbrede kendskab til al menneskelig viden med det formål at frisætte mennesket for traditionens og sædvanens snærende bånd. Perioden er afgrænset af to bogudgivelser: John Lockes *An Essay Concerning Human Understanding* (1690, *Et essay om den menneskelige forstand*) og Immanuel Kants *Kritik der reinen Vernunft* (1781, *Kritik af den rene fornuft*)."

Den Store Danske Encyklopædi, Kbh. 1999

TYSK OPLYSNING "I den tyske oplysning diskuterede man ret sjældent troens berettigelse, men til gengæld desto ivrigere troens praktiske følger, og dette muliggjorde en udvikling *med snarere end mod* kirken. Det gjaldt også for Lessing, som det ses af hans skuespil *Nathan der Weise* fra 1779, der var tænkt som en kompensation for hertugens forbud mod at deltage i religiøse debatter. Hvordan blikket blev flyttet fra troens eksistensberettigelse til praksis, ses af historien om de tre ringe, som Lessing indlagde i sit drama: Historien beretter om en gammel mand, der ejede en ring med den magiske egenskab, at den gjorde sin ejer vellidt, såfremt han troede på ringens kraft. Den gamle mand havde imidlertid tre sønner, som han elskede meget højt, og som han ønskede hver især skulle arve ringen. Derfor lod han to kopier fremstille og skjulte, hvem der fik den ægte. På spørgsmålet: hvordan så siden skelne den ægte fra den de falske, lød svaret: gennem virkning! I dette svar lå Lessings syn på religionen. Om tro er sand, afgøres alene i praksis, for ifølge Lessing er en religion sand, når den fører til gode handlinger. Den skal dømmes på sine virkninger. Dette indebar ikke blot, at troens indhold, dogmerne, mistede betydning, men også at flere religioner kunne være lige gode, og det førte til kravet om tolerance over for anderledes tænkende.

Lessings skuespil ender i lykkelig forsoning, idet de personer, der gennem stykket har bekriget hinanden på grund af forskellig religion, jøder, kristne og muhamedanere, samles i én stor familie. Denne slutning demonstrerer, at tro og fornuft opfattes som principielt forenelige. Eller sagt lidt mere generelt: Den tyske oplysning anser det ikke som en nødvendighed at ophæve religionen for at realisere idealet om en fornuftig social harmoni."

Tyskland - en kulturhistorie, Udg. Annelise Ballegaard Petersen, Rosinante Forlag, Kbh. 1991, s. 35

"Oplysning er menneskets udgang af sin egen *selvforskyldte umyndighed*. Umyndighed er den manglende evne til at betjene sig af sin forstand uden en andens ledelse. *Selvforskyldt* er denne umyndighed, når årsagen til den ikke ligger i en mangel på forstand, men på beslutning om og mod til at betjene sig af den andens ledelse. Sape aude! Hav mod til at betjene dig af din egen forstand! er altså oplysningens valgsprog."

Immanuel Kant: *Besvarelse af spørgsmålet: Hvad er oplysning?*,
oversat af Kurt Jensen; i M.H. Jeppesen: *Oplysning, historie, fremskridt*, Århus 1993, s. 71

HVORFOR NATHAN DEN VISE I DAG? – OG SÅ I DANMARK

Af
Mary Aniella Hviid Petersen
dramaturg

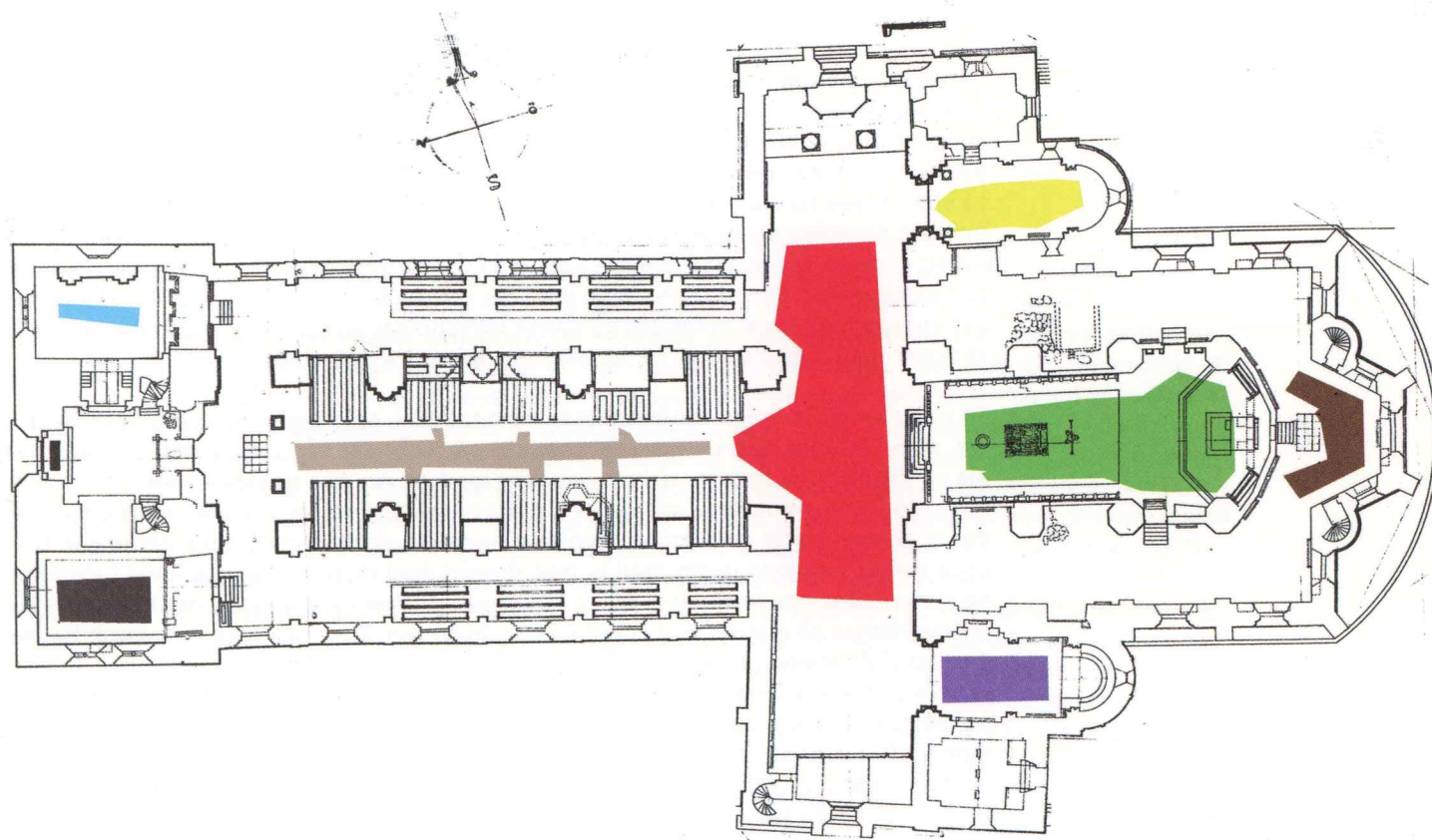
Gotthold Ephraim Lessings *Nathan den vise* betragtes i den tyske litteraturhistorie og inden for tysk teater som oplysningsdramaet par excellence. Historien handler om jøden Nathan, der i Jerusalem utrætteligt appellerer til kristne og muslimer om gennem fornuften at betragte mennesket uafhængigt af religiøse, sociale og kulturelle skel. Derved sætter han spørgsmålstejn ved datidens dogmatiske religionspraksis. Med Nathans opfordring til mennesket om at anvende fornuft, udvise tolerance og fordomsfri kærlighed er dette drama blevet indbegrebet af oplysningstidens idealer. I den store forbrødring af de tre store religioner - kristendommen, jødedommen og islam - ses en fremstilling af Nathans humanistiske ideal. Det er netop dramaets grundlæggende idealisme, der har givet det status som en henholdsvis universel og klassisk fortælling. Denne klassikerstatus kommer også til udtryk i dramaets lange opsætningstradition. Historien om den vise jøde Nathan og Nathans ringparabel var en fortælling, som man især efter Anden Verdenskrig i Tyskland, greb tilbage til. *Nathan den vise* blev brugt til at genopbygge troen på en humanisme, som i efterdønningerne på Holocaust synes at være blevet umuliggjort. Derudover kunne stykket bruges som bevis på, at denne humanisme er en del af den tyske åndshistorie. Gennem utallige "klassiske" opsætninger ønskede man at restaurere den tyske nationalkarakter. Da den umiddelbare efterkrigstid var forbi, blev der åbnet op for en mere kritisk fortolkning af *Nathan den vise*. Især gennem Georg Taboris radikale omskrivning af Lessings klassiske drama med titlen *Nathans Tod, nach Lessing (Nathans død, efter Lessing)* fra 1991, bliver der sat spørgsmålstejn ved bærerdygtigheden af oplysningstidens humanisme – set i lyset af de historiske erfaringer fra det 20. årh. Taboris tekstcollage arbejder bevidst med det tyske publikums kendskab og forventninger til Lessings drama. Men Tabori indfrier ikke disse forventninger, idet teksten munder ud i mordet på Nathan.

Umiddelbart efter hændelserne den 11. september var der en fornyet aktualitet og udfordring i Lessings drama. Man valgte fx i en opsætning på Berliner Ensemble, at tilføje Hei-

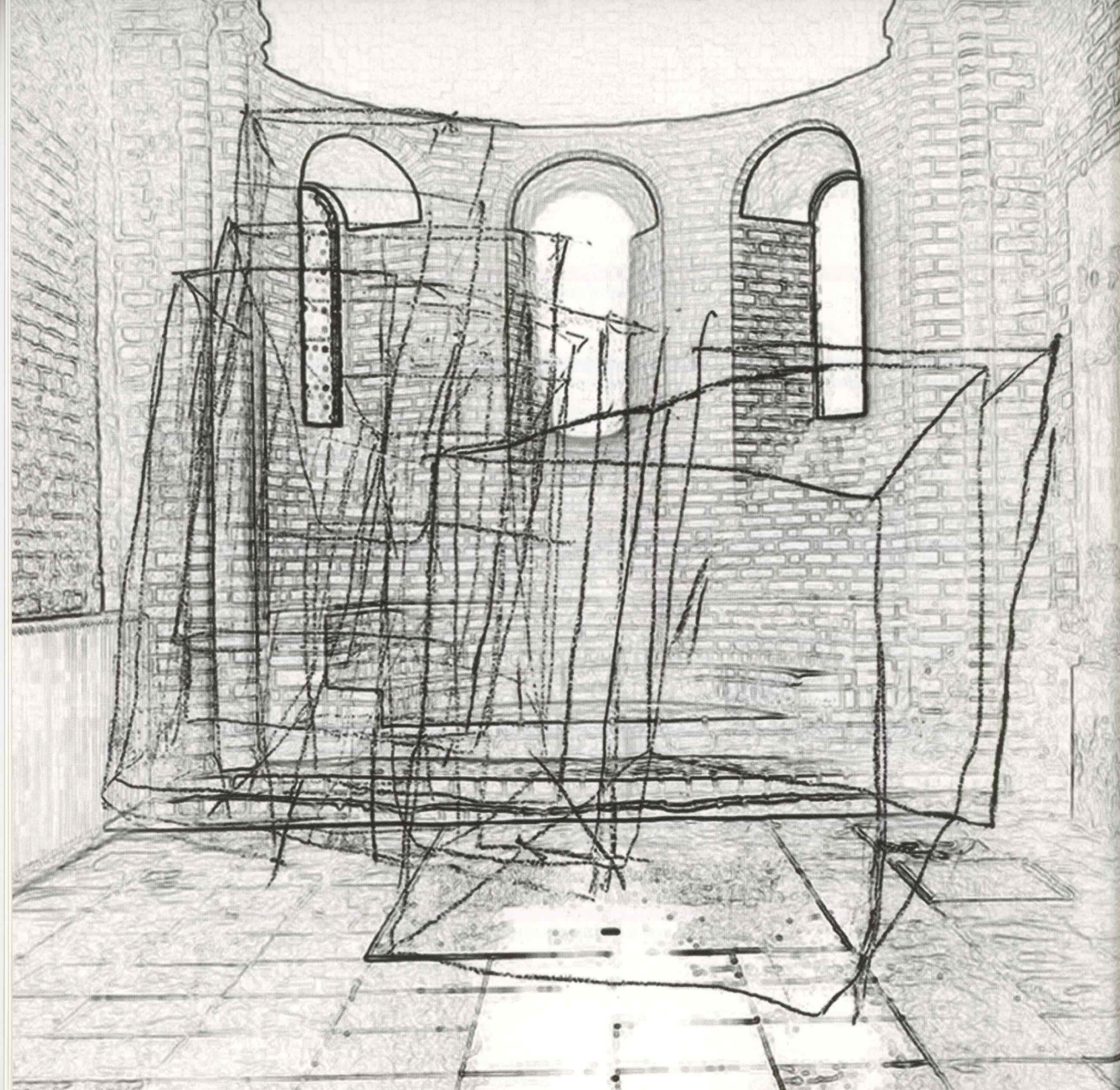
ner Müllers historiefatalistiske tekst *Lessings Schlaf Traum Schrei* (*Lessings søvn drøm skrig*) som afslutningen, som derved blev et supplement til Lessings opbyggelige forbrødringsvision. Eller måske en afløser.

Debatten omkring oplysningstiden og oplysningstidens idealer har også i Danmark haft højkonjunktur efter den 11. september. Ralf Pittelkow mener i sin bog *Efter 11. september*, at et af kernepunkterne, når det drejer sig om at overvinde udfordringerne i 'civilisationernes sammenstød', består i at den vestlige verden igen skal tage arven fra oplysningstiden på sig: "Arven fra Oplysningstiden kan ikke længere tages som noget selvfølgeligt fælles folkeligt grundlag for de europæiske samfund. Europæerne kan vælge at acceptere dette – med et skuldretræk, hvis ikke ligefrem med begejstring over den multikulturelle mangel på fællesnævner. Eller de kan vælge at se det som en alvorlig udfordring, der kræver et aktivt engagement for at fastholde og styrke oplysningstraditionen. (...) Danskerne må finde sammen med indvandrerne om at fastholde arven fra Oplysningstiden."

Til trods for at Christian Lollikes stykke *Nathan (uden titel)* tager livtag med det idégrundlag, som Lessings oplysningsdrama bygger på, så er det hos Lollike straks sværere at få øje på Nathan. Det hænger delvist sammen med, at der ikke direkte er tale om en fortolkning eller en egentlig bearbejdning af tekstforlægget, men der snarere er tale om en tekst, der er skrevet rundt om Nathan. Den kommenterer på Nathan og hans gerninger. De enkelte scener i *Nathan (uden titel)* er ikke skrevet med direkte udgangspunkt i situationer, som man vil kunne læse sig frem til hos Lessing, men i situationer, der har det sigte, at bringe Nathan på glatis – og se om han står distancen. Eller sagt med andre ord: Her spørges ind til de steder i teksten, hvor Lessing måske ikke lever op til sit eget ideal. Scenerne i Lollikes stykke er skrevet som variationer over begreber som eksempelvis tillid, tilgivelse og næstekærlighed, og samtidig bliver hver scene også til en variation over hvem Nathan mon er. Når Nathan ikke er til stede, så gisnes der om, hvem han mon er, og hvornår han mon kommer. Fortællingen om Nathans fravær kan dermed begynde. Der er nu ikke længere tale som én sammenhængende figur men et fragment af en figur, som måske - eller måske ikke - er ved at blive til. Når han er til stede, er han den rasende tænker, som i Lollikes sprog, og til tider også gennem andre tekster, taler sig ind til den arv, han står i gæld til. Og helt bogstaveligt talt bliver figurerne i *Nathan (uden titel)* delvist iklædt et sprog, der består af lånte tekster af forfattere som fx Primo Levi, Robert Musil og filosofen Hannah Arendt. Her kan jagten begynde i teksterne fra *Nathan den vises* eftertid, for muligvis at finde vej frem til oplysningens idealer. Men det lader sig svært skjule, at Nathans mission i det 21. årh. ligner noget nært et sisyfosarbejde.

GRUPPE 1	GRUPPE 2	GRUPPE 3
	1. MENNESKETS KONSTRUKTION	
5. KÆRLIGHEDENS LOV	3.DET ØKONOMISKE EVENTYR	6. OM TILGIVELSE
2. OM TILLID	7. DEN STORE FORBRØDNING	4. ARV OG TOLERANCE
3.DET ØKONOMISKE EVENTYR	6. OM TILGIVELSE	5. KÆRLIGHEDENS LOV
4. ARV OG TOLERANCE	2. OM TILLID	7. DEN STORE FORBRØDNING
6. OM TILGIVELSE	5. KÆRLIGHEDENS LOV	3.DET ØKONOMISKE EVENTYR
7. DEN STORE FORBRØDNING	4. ARV OG TOLERANCE	2. OM TILLID
	8. OM NÆSTEKÆRLIGHED	

8
VARIATIONER

1. VARIATION

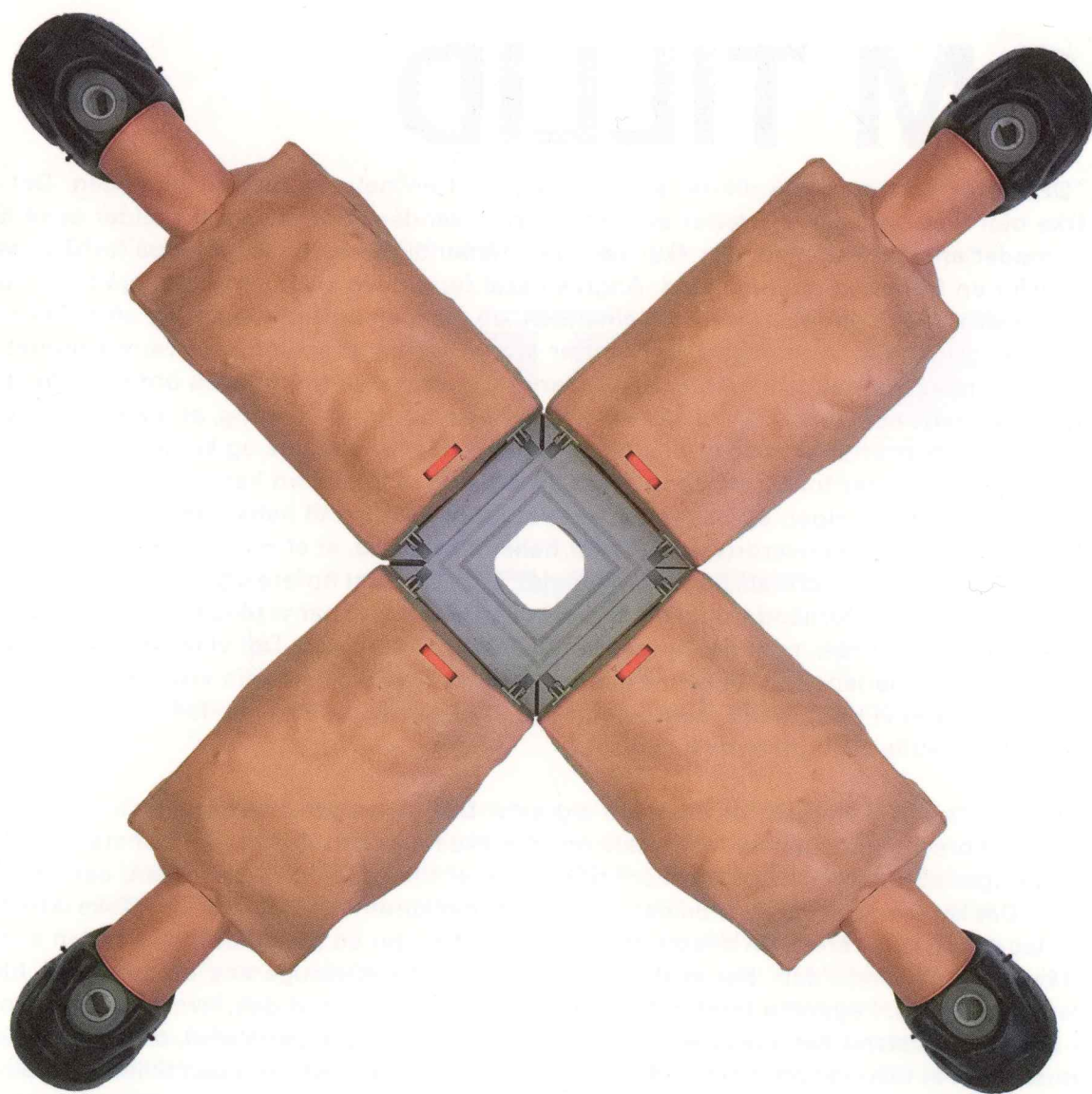
MENNESKETS KONSTRUKTION

" Men jeg kan ikke undgå at bemærke at mine tilhørere ikke følger med. De virker ligeglade. De taler forvirrede om andre ting, som jeg ikke var der. Min søster ser ikke på mig, rejser sig, og går uden at sige et ord. Jeg overvældes af en utrøstelig sorg, som den smerte man kun svagt husker fra sin tidlige barndom. Den rene smerte, upåvirket af virkelighedens forstyrrende verden, den smerte der får børn til at græde."

Primo Levi: *Hvis dette er et menneske*, oversat af Nina Gross, Forlaget Forum, Kbh. 1989, s. 67

P: Nathan siger, at vi godt må føle had, at det er en naturlig og intens følelse. **// M:** Nu spørger jeg igen: Hvilket folk, var det første til at rakke ned på mennesker? Hvilket folk kaldte sig først det udvalgte? Hvis jeg ikke hader det folk, så har jeg dog svært ved ikke at foragte det fromme raseri, de gav i arv. Min Gud er den rigtige! Min Gud er den rigtige! Min Gud er den rigtige! **// D:** Nathan siger, at det man er, sjældent passer til det man burde være. **// M:** Nathan siger, at et grundtræk i enhver kultur, består i den dybeste mistillid til alt hvad der lever uden for dens egen kreds. **// A:** Nathan siger, at en bølge af blod snart vil skylle grænserne væk. **// G:** Nathan siger, at den forelskede er overbevist om, at begæret i et kærlighedsforhold kan tilfredsstilles fuldstændigt. At forholdet vil have udelt og ligesom evig medgang.

Christian Lollike: *Nathan (uden titel) – Menneskets konstruktion*

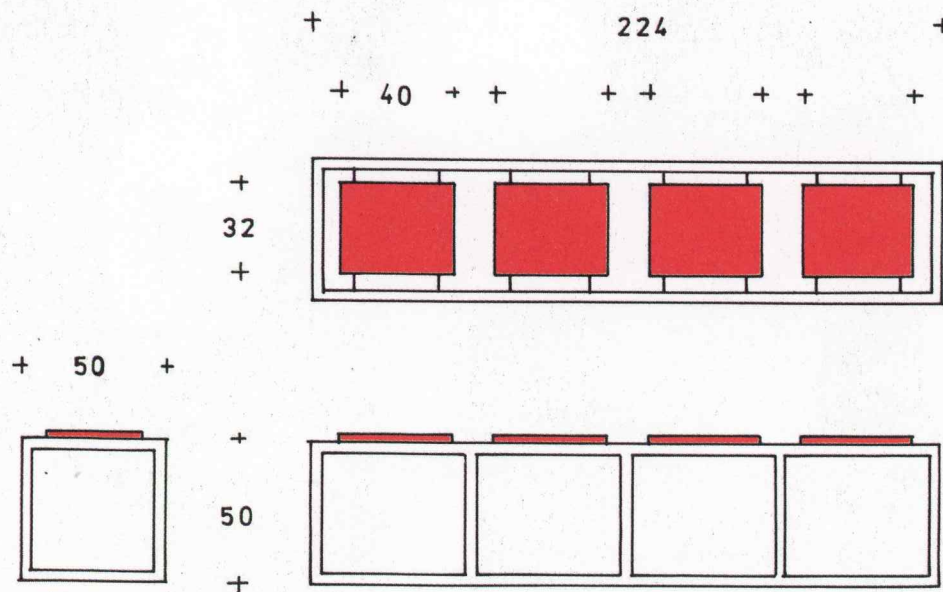

2. VARIATION

OM TILLID

"Det hører vort menneskeliv til, at vi mødes med en naturlig tillid til hinanden. Det er ikke blot tilfældet, når vi træffer et menneske, vi kender godt, men det gælder også når vi møder en vildtfremmed. Der skal særlige omstændigheder til, for at vi på forhånd står overfor en fremmed med mistillid. Angiveri skal først have kvalt den naturlige tillid, som mennesker ellers umiddelbart viser hinanden, og gjort alt beklemmende og ufrit. Der skal være krig i landet, eller mænd, der sætter lov og ret ud af spillet, skal være kommet til styret. Under normale omstændigheder derimod tror vi den fremmedes ord og begynder først at tvivle, når vi får særlige grunde dertil. På forhånd tror vi aldrig, et menneske lyver. Det gør vi først efter at have grebet ham i løgn. Sidder vi en kupé og kommer i snak med et menneske, vi ser for første gang i vort liv, og som vi intet som helst ved om, tror vi på forhånd, hvad han siger, og begynder først at nære mistillid til hans ord, hvis han gør sig skyldig i for groteske overdrivelser. Vi går heller ikke ud fra, at et menneske er en tyv, hvis vi træffer det under normale omstændigheder. Det skal først opføre sig mistænkeligt, før vi mistænker det. På forhånd tror vi hinandens ord, på forhånd har vi tillid til hinanden. Det er måske mærkeligt nok, men det hører med til at være menneske. Det ville være livsfjendsk at bære sig anderledes an. Vi kunne simpelthen ikke leve, vort liv ville visne, det ville blive forkrøblet, om vi på forhånd mødte hinanden med mistillid, tiltroede den anden at stjæle og lyve, forstille sig og føre os bag lyset.

Men at vise tillid betyder at udlevere sig selv. Derfor reagerer vi så voldsomt, når vor tillid misbruges, som det hedder – selv om det ikke har været meget, der har stået på spil. Misbruget af tilliden består rent håndgribeligt i, at tilliden bruges imod den, der har vist den. Det kan være galt nok. Men det værste, når det kommer til stykket, er måske ikke den forlegenhed eller fare, som misbruget af ens tillid bringer en i, men derimod at den anden ikke har taget imod den. For at den anden skal kunne misbruge ens tillid må den have ladet ham kold. I egentlig forstand har han ikke villet tage imod den, hvor meget han end i udvortes forstand har gjort det – for at udnytte den. Og spørgsmålet er, om ikke kulden i misbruget af tillid meget mere end den eventuelle forlegenhed, som den tillidsfulde bliver bragt i, er grunden til reaktionen. (...) Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd."

A: At vise tillid betyder at udlevere sig selv. Jeg var indstillet på at udlevere mig selv i håb om en berigende samtale. // **D:** Synes De ikke, vi tilbyder en berigende samtale? // **A** tør ikke svare. // **C:** Synes De – eller synes De ikke, vi tilbyder en berigende samtale? // **C rejser sig op.** // **A:** Jeg synes De skal sætte Dem ned. // **C gør grin med A.** // **C:** Jeg synes De skal sætte Dem ned. // **De rejser sig op og gør også grin med A.** // **D:** Ærlig talt, jeg synes De skal sætte Dem ned. // **C sætter sig.** // **C:** Vi skal garanteret af på samme station som Dem. // **A:** De ved ikke, hvor jeg skal af. // **C:** Nej, det gør vi naturligvis ikke. // **D:** Alligevel er vi ganske sikre på, at den station, hvor de står af ... // **C:** ...der skal vi også af. // **D:** På hvilken station skal De af? // **A:** Det skal de overhovedet ikke blande Dem i. // **C:** Vis os nu den tillid, og fortæl os hvor de skal.

EMMANUEL LIMAL / IDA MARIE RASMUSSEN / LARS ARVAD / DORTHE HANSEN CARLSEN / PETER FLYVHOLM / ANDERS BAGGESEN / ANNE GRY HENNINGSEN / NIS BANK-MIKKELSEN / MARTIN GREIS

3. VARIATION

DET ØKONOMISKE EVENTYR

"Første dag - tredje historie.

Med en fortælling om tre ringe undslipper jøden Melkisedek en farlig snare, som Saladin har lagt for ham. (...)

Saladin, der ved sin dygtighed ikke blot fra ringe kår var blevet sultan i Babylonien, men også havde vundet mange sejre over saracenske og kristne konger, havde ved talrige krige og overvældende pragtlyst tømt hele sit skatkammer, og da han af en eller anden grund var kommet til at trænge til en stor pengesum og ikke kunne se hvorfra han kunne få den tilstrækkelige hurtigt, faldt det ham ind, at en rig jøde Melkisedek, der lånte penge ud til ågerrenter i Alexandria, sikkert kunne skaffe ham den, han ville. Dog var denne så påholdende, at han næppe ville låne ham den godvilligt, og magt ville han ikke bruge; men hans pengetrang blev imidlertid så stor, at han alvorligt anstrengte sig for at finde et middel til at få jøden til det, og til sidst bestemte han sig da til at bruge magt under rettens maske. Han lod derfor jøden kalde for sig, og da han venligt havde bragt ham til sæde, sagde han til ham:

- Som den fortræffelige mand, du er, har jeg hørt dig omtale af forskellige som såre vis og dybt indviet i Guds væsen. Derfor vil jeg gerne høre af din egen mund, hvilken af de tre love, den jødiske, saracenske og kristne, du anser for den sande. -

Jøden, der virkelig var vis, forstod alt for godt, at Saladin lurede på at fange ham i hans egne ord for at kunne anklage ham, og ønskede ikke at give ham lejlighed hertil ved at rose en enkelt af de tre religioner på de andres bekostning. Han lagde derfor hovedet i blød for at finde et svar, der ikke kunne blotte ham, og sagde:

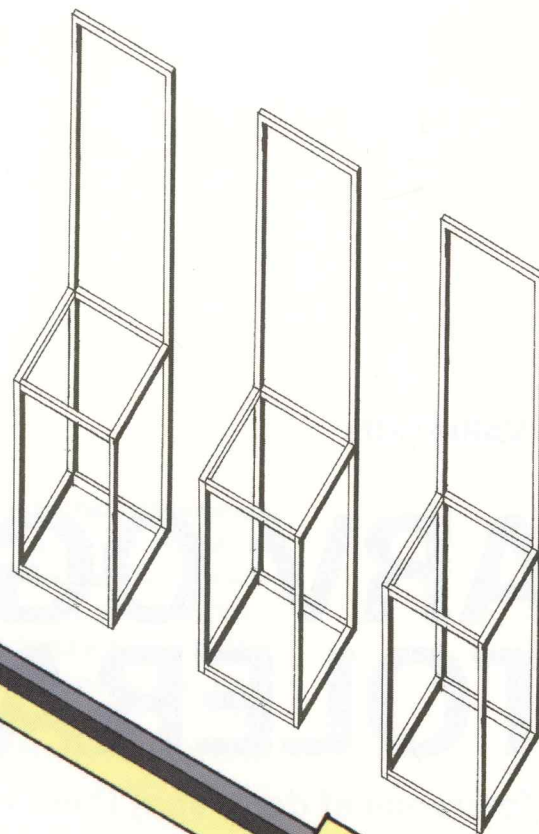
- Ophøjede herre, det er et skønt spørgsmål, I har stillet mig, men for at klargøre jer min mening, kommer jeg til at fortælle en lille historie, hvis I vil låne mig øre:

Der var engang en rig og fornem mand, hvis skatkammer blandt andre smykker rummede en såre skøn og kostbar ring. For at denne kunne blive holdt i ære på grund af dens værd og skønhed og til stadighed blive mellem hans efterkommere, bestemte han, at den af hans sønner, til hvem han efterlod ringen, skulle betragtes som hans arving og æres og hyldest som overhoved af de andre. Den, til hvem ringen blev efterladt, traf samme bestemmelse angående sine efterkommere, og således blev det ved, til ringen efter lang tids forløb befandt sig hos en, der havde tre smukke og dygtige sønner, for hvem faderens ord var lov, så at han elskede alle tre lige højt. Ynglingene, der kendte ringens betydning, og hver især ønskede at blive den mest ansete i slægten, bad hver for sig faderen, der allerede var gammel, om at efterlade netop ham den. Den brave mand, der elskede alle tre lige højt, vidste ikke hvem han skulle foretrække, og da han efterhånden havde lovet ringen til dem alle tre, ville han også stille dem alle tilfreds og lod lave to andre ringe, der lignede den første så godt, at knap nok han selv, der dog havde ladet dem lave, var i stand til at kende den rigtige. På dødslejet gav han hemmeligt hver af sønnerne en af ringene, og da de efter faderens død alle ville tiltræde arven og stillingen som slægtens overhoved, men gensidig fandt modstand hos hinanden, fremlagde hver enkelt sin ring for at vise, at han havde retten på sin side. Disse lignede imidlertid hinanden så meget, at det var umuligt at kende den rigtige, og følgelig blev spørgsmålet, om hvem af dem, der var faderens sande arving, uafgjort, og det er det endnu den dag i dag. Det samme siger jeg, ophøjede herre, om de tre love, som Gud Fader har givet til de tre folk, og som spørgsmålet drejer sig om: hver af disse folk mener at besidde arven, der i virkeligheden har den, er endnu uafgjort, ganske som med ringene. – Saladin indså, at manden med stor kløgt havde forstået at trække sin fod ud af den snare, han havde beredt ham, og besluttede derfor åbent at fortælle ham om sin pengetrang og se, om han ville hjælpe ham. Det gjorde han da og fortalte ham samtidig, hvad han havde haft i sinde at gøre, hvis han havde fået et mindre klogt svar. Jøden stillede gavmildt et hvilket som helst beløb til sultanens rådighed, og Saladin opfyldte senere alle sine forpligtelser over for ham, idet han desuden skænkede ham kostbare gaver og beholdt ham hos sig som en agtet og højt anset ven.”

"Inden Necip sagde noget, tændte han sin cigaret med rystende hænder. "Hvis Gud ikke eksisterer, så betyder det, at Himlen heller ikke eksisterer. Og det betyder, at verdens fattige, de millioner der lever i fattigdom og undertrykkelse, aldrig kommer i Himlen. Og hvis det er tilfældet, hvordan vil De så forklare al den lidelse de fattige må udholde? Hvad er vi her for, og hvorfor finder vi os i så megen lidelse, hvis det alt sammen er forgæves?" "Gud eksisterer. Det gør Himlen også", "Nej, det siger De bare for at trøste mig, fordi De har ondt af os. Så snart De er tilbage i Tyskland, begynder De at mene, at Gud ikke eksisterer - akkurat som De gjorde før." "For første gang i årevis er jeg meget lykkelig," sagde Ka. "Fordi De tilhører overklassen," sagde Necip. "Folk fra overklassen tror aldrig på Gud. De tror på det samme som europæerne gør, så de tror, de er bedre end almindelige mennesker." "Jeg tilhører måske nok overklassen", sagde Ka, "Men i Tyskland er jeg et nul. Jeg gik i stykker der".

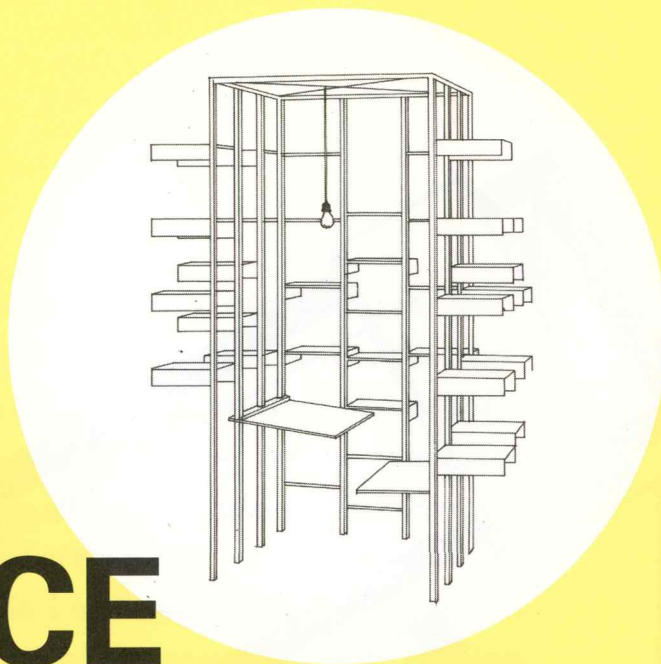

S: De fattige drikker vandet i floderne. Det er der de døde svømmer. Så kan det godt være at vores Gud – i Deres øjne – ser bombastisk ud, men er man tørstig fortøner farverne sig. Selv stjernerne bliver matte. **// S:** Det De savner, er et fundament. Noget der er Dem helligt. Noget De vil forsvere. Kæmpe for. Noget De vil dø for. De følger Dem tom og meningsløs. De søger og søger, men finder intet. Det er derfor vi vinder. Fordi vi har noget at kæmpe for. **// N:** Jeg beklager men De slæber rundt på et åndeligt mindreværd, der er større end en atombombe, men det er De måske klar over?

Christian Lollike: Nathan (uden titel) – Det økonomiske eventyr

4. VARIATION

ARV OG TOLERANCE

"Tolerance af dem, som i religiøse spørgsmål har en afvigende opfattelse, er i den grad i overensstemmelse med evangeliet og fornuften, at det næsten virker eventyrligt, at menneskene ikke klart kan indse det"

"Enhver kirke er rettroende for sig selv, vrangtroende eller kættersk for andre, da den jo tror, at det er sandt, hvad den selv tror, og således fordømmer dem, som går bort i en anden retning, ganske som dem, der tager fejl."

K1: "Tolerance overfor dem, som i religiøse spørgsmål har en afvigende opfattelse, er i den grad i overensstemmelse med de hellige skrifter, at det virker gådefuldt, næsten eventyrligt, at menneskene ikke klart kan indse det". // **K2:** Så De mener altså, at De, uden at tøve, kan svare klart ja til, at man kan elske selv den, der slår ens egen familie ihjel? // **N:** Det er en forpligtelse man ikke nødvendigvis kan efterkomme, men i det omfang man ikke forkvakler sit sind mener jeg... "ja". // **K1:** "Ikke forkvakler...". Det var en interessant "buffer". // **N:** Man er nødt til at forstå næstekærlighedens princip ud fra et større perspektiv end det umiddelbart følelsesmæssige. // **K2:** Så De mener at følelserne er uden historie...? At følelser er universelle...? Så De mener, at Deres følelsesliv har samme struktur som fx en mellemøstlig muslim? // **N:** Jeg er anklaget og anbragt her fordi jeg tror på, at mennesket er forpligtet til – eller i hvert fald skal forsøge - at udvise tolerance på tværs af religiøs overbevisning?

Christian Lollike: *Nathan (uden titel)* – Arv og tolerance

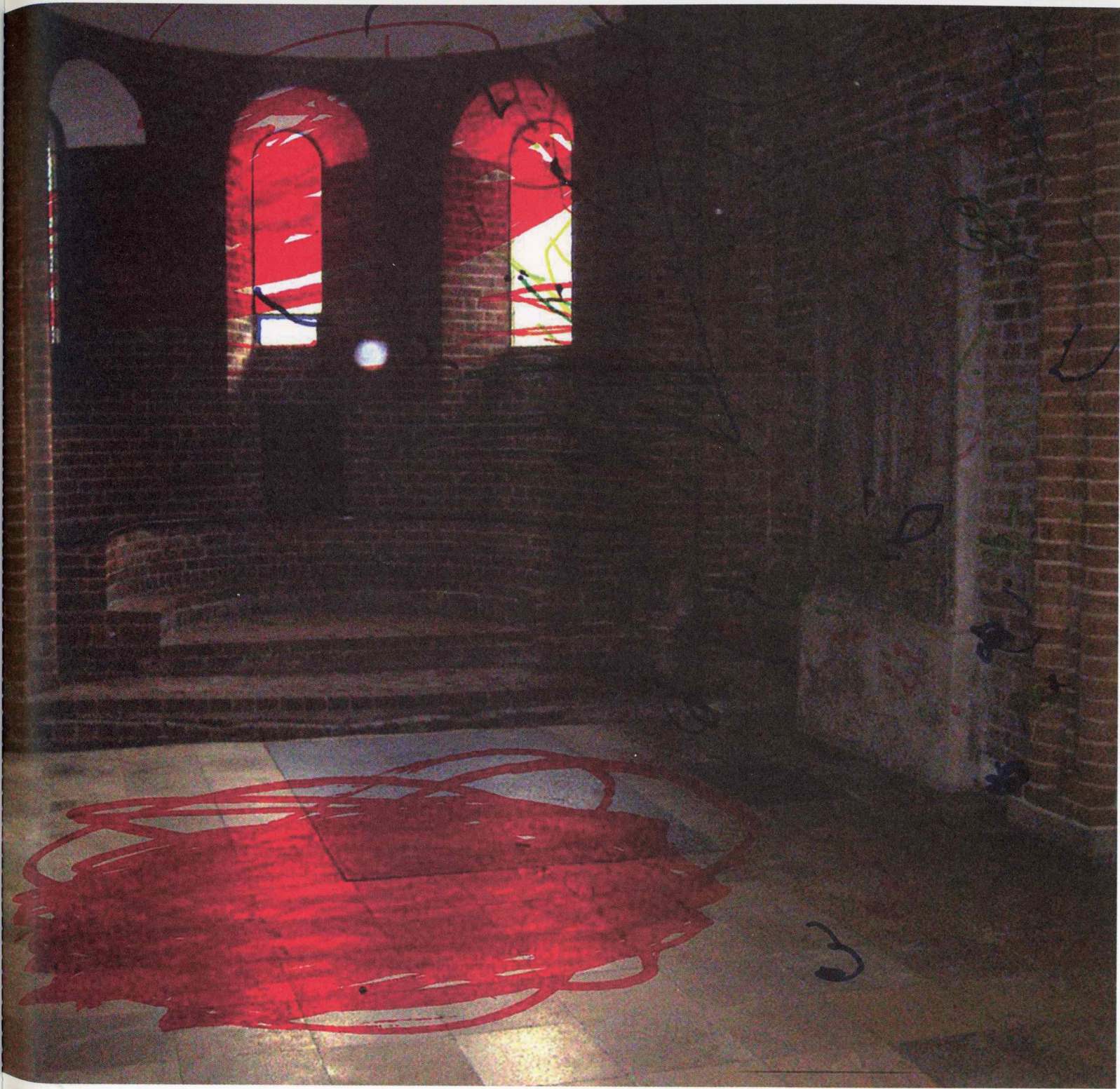
N: Forelskelse er en kemisk proces. Stofferne serotonin, dopamin og adrenalin udløses, og skaber en følelse af glæde. **// K:** Han sagde, at han ikke troede på race og religion. Heller ikke på nationalitet. Han tror på, at der findes følelser og tro, og at det er følelser og tro, ikke viden og fornuft, der skaber den slags ideer... **// N:** Du er ikke den kvinde, jeg vil dele mit liv med. **// K:** Kærligheden tåler alt, tror alt, håber alt. **// N:** Det er ikke dig. **// K:** Kærligheden hører aldrig op. **// N:** Jeg elsker dig ikke mere. **// K:** Kærligheden tåler alt, tror alt, håber alt. **// K:** Jeg har sammenlignet, alt. Alt, hvad du har meddelt mig: Datoer. Regnet ud hvornår du har skrevet. Var det, når det haglede, at du skrev, du savnede – eller skrev du, når du havde dårlig samvittighed over ikke at savne?

Christian Lollike: *Nathan (uden titel) – Kærlighedens lov*

5. VARIATION

KÆRLIGHEDENS LOV

"Skønt kærlighedsdiskurser blot er en støvsky af figurer der farer rundt i en uforudsigelig orden, som en flue i et værelse, kan jeg godt – i det mindste retrospektivt og imaginært – tilforordne kærligheden en regelbunden tilblivelse: det er ved hjælp af denne historiske fantasi, at jeg engang imellem gør den til: et eventyr. Kærlighedsløbet forekommer da at følge tre etaper (eller akter): først er der den øjeblikkelige henrykkelse (jeg fanges af et billede); så følger en række møder (stævnemøder, telefonsamtaler, breve, små rejser) hvorunder jeg beruset "udforsker" den elskedes fuldkomnethed, der vil sige den forbavsende overensstemmelse mellem objekt og mit begær: det er begyndelsens sødme, idyllens egentlige tid. Denne lykkelige tid får sin identitet (sin afslutning) derved at den (i hvert fald i erindringen) står i modsætning til det der "følger efter": det lange slæb af lidelser, såretheder, angst, nød, nag, fortvivelse, forlegenheder og fælder, som jeg bliver et bytte for, idet jeg da lever under den stadige trussel om et forfald, der på én gang vil ramme den anden, mig selv og det kostelige møde der først fik os til at opdage hinanden."

6. VARIATION

OM TILGIVELSE

"Han har drevet adskillelsen af sine private og offentlige funktioner, af familie og beskæftigelse, så vidt at han ikke længere i sin egen person kan finde nogen forbindelse mellem de to. Når hans beskæftigelse tvinger ham til at myrde folk, betragter han ikke sig selv som morder, for han gør det ikke af tilbøjelighed, men i kraft af sit embede. Han ville end ikke i sin vrede gøre en flue fortræd".

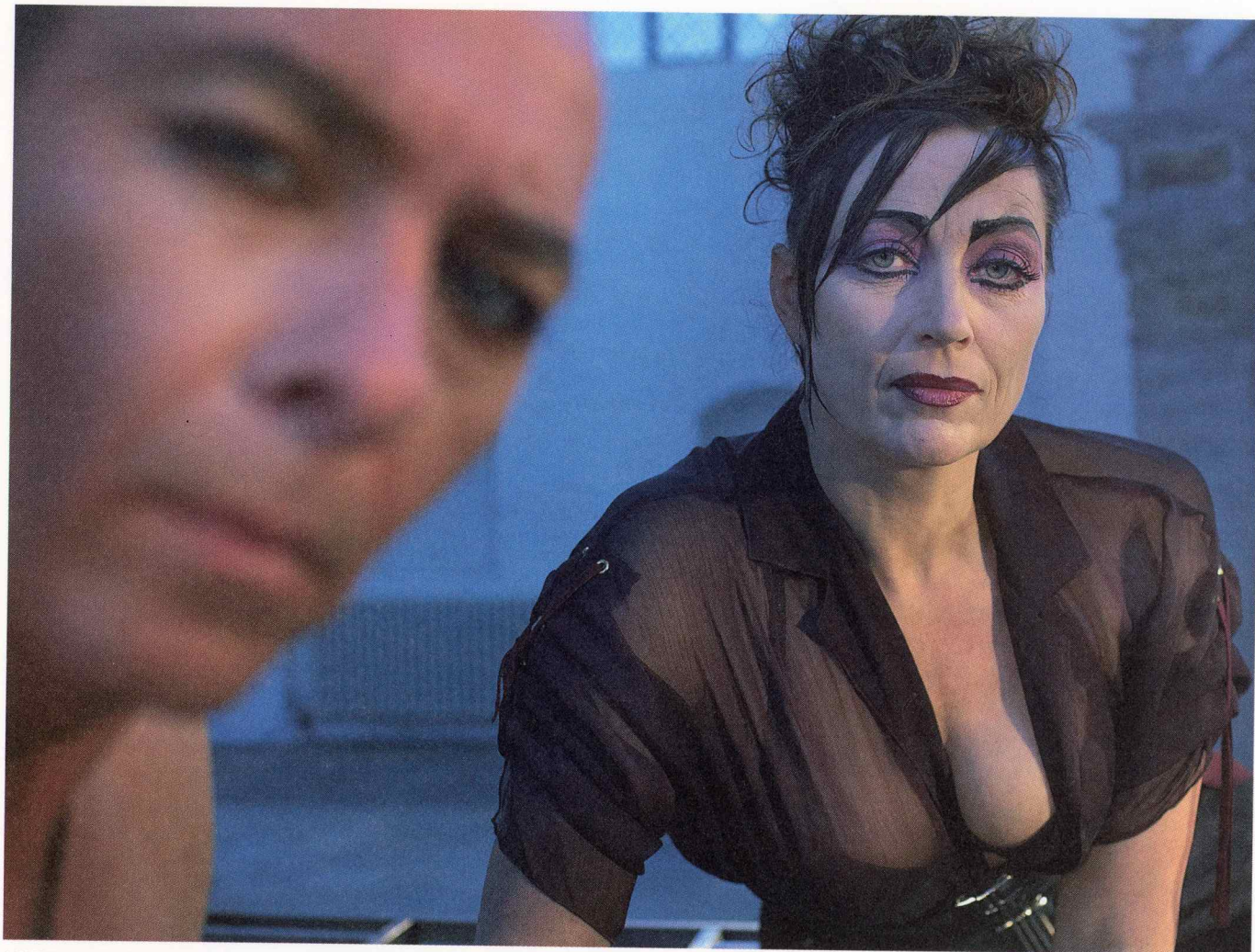

N: Religion er bare leg, der består af en omgang tilfældigt valgte regler og logikker, der selvbekræftende lukker sig om sig selv. Gud kan man kun tale med, såfremt man i og udenfor sig selv har skabt en kulturel religiøs leg, hvori Gud kan tale. // **M:** At slå ihjel er ikke en trist funktion. Det er en rus. En rejse i angst. Jeg malede samvittigheden sort – indefra – afskar mig selv fra visse følelser, men vandt adgang til andre. Jeg følte mig som en Gud. // **N:** Jeg fandt min lille datter. Jeg fandt hende i en ovn. Forkullet. Jeg fandt min hustru med et stoleben gennem halsen. De billeder har brændt sig fast. Som kræftceller æder de sig dag for dag længere og længere ind i mit kød.

Christian Lollike: *Nathan (uden titel) – Om tilgivelse*

EMMANUEL LIMAL / ANNE GRY HENNINGSEN / NIS BANK-MIKKELSEN / MARTIN GREIS

ANDERS BAGGESEN / DORTHE HANSEN CARLSEN

7. VARIATION

DEN STORE FORBRØDRING

"Man har i Paris afholdt en stor fotoudstilling, hvis formål var at påvise den menneskelige adfærds universelle karakter i de forskellige landes dagligdag: fødsel, død, arbejde, viden og leg er størrelser som overalt forårsager identiske handlingsmønstre; Menneskefamilien eksisterer. (...) Vi befinder os lige pludselig på ny henvist til den tvetydige myte om det menneskelige "fællesskab" hvis alibi holder en stor del af vor humanisme i live.

Denne myte fungerer i to trin: man bekræfter i første omgang at der eksisterer menneskelig særudviklinger, man svælger i det eksotiske, man demonstrerer slægtens utallige varianter såsom afvigelser i hudfarve, hovedskaller og skikke; man giver gladelig et babelagtigt forvirret billede af verden. Dernæst uddrager man på magisk vis en enhed af denne pluralisme: mennesket fødes, ler og dør – overalt på samme måde; findes der i disse handlinger en eller anden etnisk ejendommelighed, så lader man dog forstå, at der til grund for hver eneste af dem er en identisk "natur". Deres forskellighed er kun formel og dementerer derfor ikke eksistensen af en fællesmenneskelig oprindelse. Det er ganske tydeligt det samme som at postulere en menneskelig essens, og dermed er Gud introduceret på vor udstilling via bagdøren: mangfoldigheden af mennesker er tegn på hans almægtighed og rigdom: deres handlingers enhed beviser hans vilje. (...) Derfor frygter jeg, at den endelige retfærdiggørelse af al denne adamisme vil garantere den ubevægelige verden en "visdom" og en "lyrik" som kun vil gøre de menneskelige handlinger til evige fænomener for derved at have lettere ved af uskadeliggøre dem."

N: Kender I længslen efter at alle – alle! Pludselig tager fat om hinanden. Omfavner hinanden. Tænk hvis alle pludselig ved hvad det vil sige, at være menneske. Tænk hvis alle pludselig begyndte at synge? Jeg elsker jer, når I tror på løgn. Når I ikke tør skringe, men i stedet overbeviser jer selv og hinanden om, at verden bare er sådan. Men højst elsker jeg jer, når meningsløsheden vækker jer om natten, og får jer til at finde sammen i angstens samhørighed. I fordømmenes trygge skød. Jeg voldtager bibliotekerne for at fylde min dukkemund med ord.

Christian Lollike: *Nathan (uden titel) – Den store forbrødring (eller I Lessings værksted)*

L: For at elske et andet menneske må vedkommende fortjene det, og han fortjener det kun, hvis han ligner mig så meget, at jeg i det menneske kan se mig selv. // **E:** Elsk din næste som dig selv. // **N:** Elsk ham fordi din næste er dig. Du er ham. Han er dig i det egentlige. Du og han er som medmennesker ét. // **M:** Det lyder meget imponerende, men særligt fornuftigt er det ikke. // **P:** Nej, særligt fornuftigt er det ikke. // **N:** Nathan, siger, at den, der søger at overleve ved at myrde menneskeligheden i andre, dræber menneskeligheden i sig selv.

Christian Lollike *Nathan (uden titel) – Næstekærlighed*

8. VARIATION

NÆSTEKÆRLIGHED

OM VANSKELIGHEDEN VED AT ELSKE SIN NÆSTE

Opfordringen til at "elske sin næste som dig selv" er ifølge Freud (i Kulturens byrde) en af det civiliserede livs basale forskrifter. Den står også i grek kontrast til den form for fornuft, civilisationen befordrer, nemlig den fornuft, der hviler på egeninteresse og jagten efter lykke. Man kan kun betragte civilisationens grundlæggende forskrift som 'meningsfuld', tage den til sig og efterleve den, hvis man bøjer sig for det teologiske diktum *credo quia absurdum* – jeg tror, netop fordi det er fornuftstridigt.

Man behøver faktisk blot at spørge sig selv: "Hvorfor skal jeg gøre det? Hvad hjælper det mig?" for at fornemme, hvor meningsløst det er at forlange, at man skal elske sin næste – en hvilken som helst næste – ene og alene fordi han er han eller hun er et medmenneske. Når jeg elsker en anden, må han på en eller anden måde fortjene det...." Han fortjener det, hvis han på vigtige områder ligner mig så meget, at jeg i ham kan elske mig selv; han fortjener det, hvis han er så meget mere fuldkommen end mig, at jeg i ham kan elske mit idealbillede af min egen person (...) Men hvis han er mig fremmed og ikke kan tiltrække mig i kraft af nogen som helst selvstændig værdi eller en allerede erhvervet betydning for mit følelsesliv, bliver det vanskeligt for mig at elske ham." Budet forekommer endnu mere plagsomt og tåbeligt, i og med at jeg ofte har svært ved at få øje på noget vidnesbyrd om, at den fremmede, som jeg altså skal elske, elsker mig, endsige viser mig "det ringeste hensyn (...) Når det passer ham, betænker han sig ikke på at spotte mig, såre mig, bagtale mig og vise mig sin magt over mig ..."

"Det betyder, at jeg er ansvarlig for den anden uden at forvente noget lignende fra hans side, om det så skal koste mig livet. Gensidigheden er op til ham. Det er netop, fordi forholdet mellem ham og mig ikke er gensidigt, at jeg underkaster mig den anden; og det er i denne betydning, at jeg er "underkastet" [sujet]. Det er mig, der tåler alt. De kender den sætning af Dostojevskij: "Vi er alle skyldige i alt, og jeg er mere skyldig end alle andre." Ikke på grund af en eller anden skyld, jeg har pådraget mig, eller på grund af ugerninger, jeg har begået, men fordi jeg er ansvarlig for et totalt ansvar, der er ansvarligt for andre og for alt hos de andre, selv for deres ansvar. Jeg'et har altid et ansvar mere end alle andre."

Emmanuel Lévinas: *Etik og uendelighed*, oversat af Manni Crone, Hans Reitzels Forlag, Kbh. 1995, s. 94-95

Derfor spørger Freud: "Hvad skal en så højtideligt optrædende skrift tjene til, når opfyldelsen af den ikke kan anbefales som fornuftig?" I en søgen efter et svar på dette spørgsmål føler man sig fristet til at konkludere – stik mod al sund fornuft – at "du skal elske din næste" er "et bud, der retfærdiggøres af det faktum, at intet andet strider så meget mod menneskets oprindelige natur." jo mere usandsynligt det er, at en norm vil blive efterlevet, jo mere stædigt vil den sandsynligt blive formuleret igen og igen. Da den vordende konvertit udfordrede den talmudiske vismand rabbi Hillel til at gøre rede for Guds lære i løbet af det tidsrum, udfordrereren var i stand til at stå på et ben, lod rabbien "du skal elske din næste som dig selv" stå som den eneste, men dog fuldgyltig fællesnævner for alle Guds påbud til mennesket. At acceptere et sådant bud er at foretage et 'trosmæssigt spring', et afgørende spring, i kraft af hvilket mennesket bryder ud af de 'naturlige' drifters tilbøjeligheders skjold, fjerner sig fra og vender sig mod naturen og forvandler til de 'unaturlige' væsner, som mennesker – i modsætning til dyrene (ja, i modsætning til engelene, som Aristoteles påpegede) – i sidste ende.

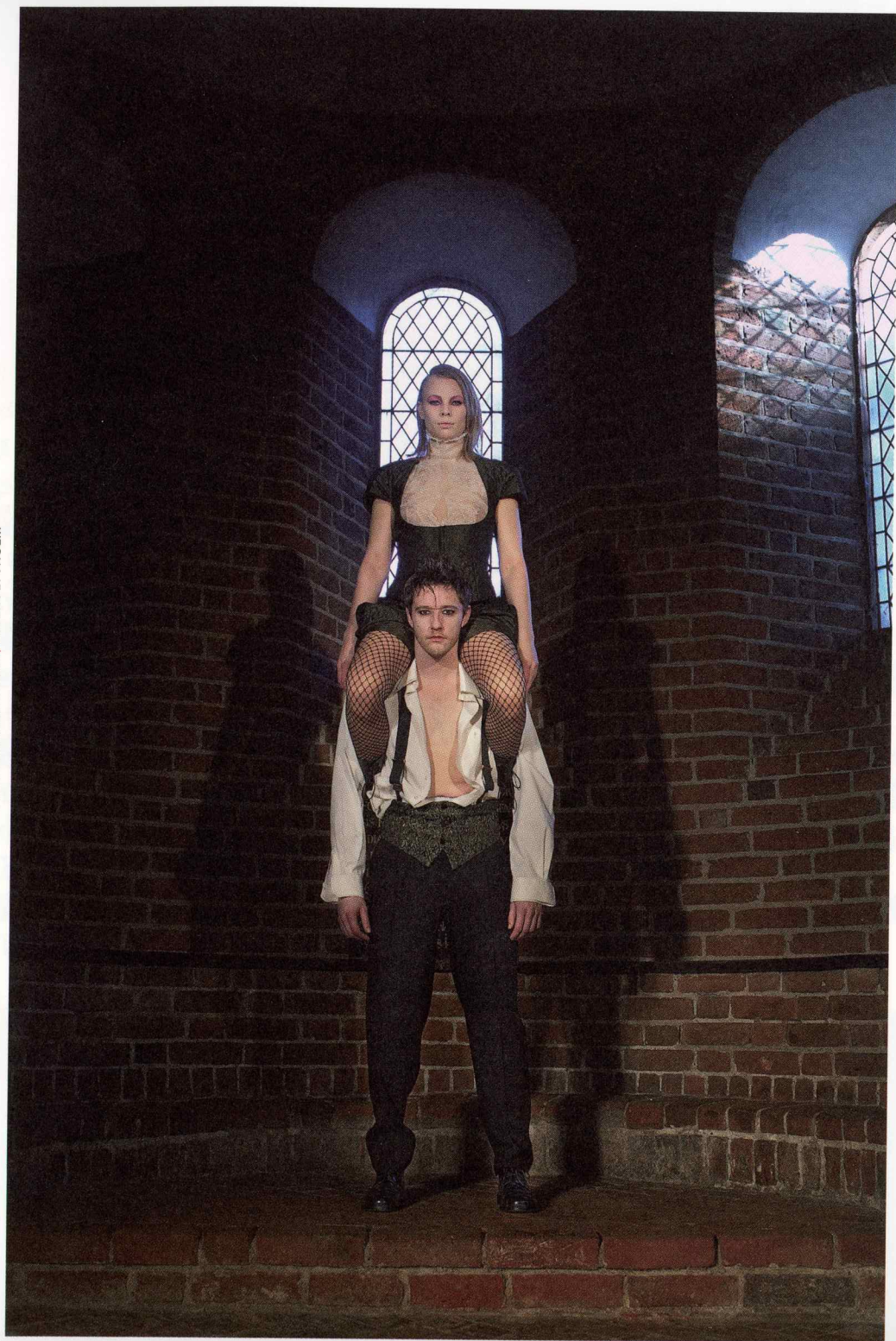
Accepten af næstekærlighedsbudet markerer menneskelighedens fødselstime. Alle andre regler for menneskelig sameksistens – såvel de på forhånd givne som de retrospektivt af-dækkede – er blot (aldrig fuldstændigt) noteapparat til dette bud. Blev dette bud tilsidesat eller fejlet af bordet, ville der ikke være nogen, der kunne videreføre noteapparatet eller vurdere dets fuldkommenhed.

At elske sin næste kræver et trosmæssigt spring; resultatet er imidlertid menneskelighedens opståen – og den skæbnesvangre overgang fra selvopholdelsesdriften til moral. Denne overgang fra moral til en del af – måske til en nødvendig forudsætning for – overlevelsen. I kraft af denne ingrediens bliver et menneskes overlevelse til menneskehedens overlevelse i mennesket."

LANGBALLE OM OPLYSNINGSTIDEN: "Magthavernes nedsættelse af ekspertgrupper til at bekræfte egne politiske fordomme er i virkeligheden en arv fra oplysningstiden. Oplysningstiden, som virkelig er en mørk periode i Europas åndshistorie, hvad man blandt andet kan se af, at alt åndeligt og litterært liv gik i stå. Den oplysning, man talte om, var sådan en naiv objektivitet, hvor eksempelvis de franske encyklopædister mente, at man kunne samle alverdens viden i et leksikon."

"Men altså, man skal ikke glemme det basale, at menneskerettighederne i dag er hovedproduktet af oplysningstiden. De er skabt først og fremmest af Rousseau, og det første, de førte til, var den franske revolutions barbariske blodbad. Det skete jo i menneskerettighedernes navn. Man skal jo heller ikke glemme, at menneskerettighedsfilosofien er blevet til i kamp med kristendommen. Kristendommen siger, at du skal ikke selv skabe verden, du skal ikke omforme hverken dig selv eller din næste, for du og din næste og verden er skabt af Gud. Oplysningstiden er hele tiden inde i en skabelsesproces. Selvaktiv i en skabelsesproces"

IDA MARIE RASMUSSEN / PETER FLYVHOLM

LARS ARVAD

Er der grænser for hvor stor tillid, man skal udvise
som menneske?

Er der en modsætning mellem rigdom og visdom?
Forhindrer rigdom egentlig visdom?

Er Den Hellige Skrift universel, når den samtidig er skabt i
en særlig given historisk og kulturel ramme?

Kan menneskelig kærlighed betragtes som en jordisk
videreførelse af den guddommelige kærlighed
(Guds kærlighed blandt mennesker)?

Tilgivelse - er der grænser for hvor meget et menneske
skal/må rumme/tilgive for at kunne bestå i denne verden?

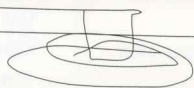
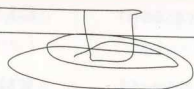
Hvem er dine brødre - og hvordan lever vi et liv i håb og
tillid til den store forbrødring?

Hvordan er næstekærlighed defineret ifølge din tro
- hvilken rolle spiller den?

OM
NÆSTEKÆRLIGHED
CHRISTIAN LOLLIKE (CL)
HAR TALT MED
BISKOP
KJELD HOLM (KH)
OVERRABBINER
BENT MELCHIOR (BM)
OG
IMAM
RADWAN MANSOUR (RW)

FØLGENDE ER UDDRAG FRA DE TRE MUNDTLIGE INTERVIEWS (RED.)

KJELD HOLM (KH)

CL: *Er der grænser for, hvor stor tillid, man skal udvise som menneske? Hvordan er forholdet mellem tro og tillid?*

KH: Tro og tillid er synonyme begreber. Jeg kan jo ikke få bevis for, at der er en Gud. Det er et tillidsforhold, at det, der står i Biblen, har jeg tillid til, er sandt, men længere kan man heller ikke komme. Men sådan er det jo i alle livets forhold. Jeg må også have tillid til, at min familie holder af mig, jeg kan aldrig få beviser for det, og jeg har heller ikke noget krav på det. Så vi bygger de mellemmenneskelige relationer på tillid. Og i det øjeblik den tillid forsvinder, er det jo også, at tilværelsen den ene gang efter den anden krakelerer. Det er altid godt at kunne måle sin egen tro, dens holdbarhed, dens etik, ved at lade den konfrontere med andre livsopfattelser. Jeg mener ikke, at et menneskeligt fællesskab er begrænset til dem, man deler tro med.

CL: *Er der en modsætning mellem visdom og rigdom? Forhindrer rigdom visdom?*

KH: Hvis jeg er skråsikker på noget, så kan tilværelsen visne mellem hænderne på mig. Det er Jesus pointe. Han tænkte ikke i det materielle, når han siger, det er sværere for en rig mand at komme i himlen, end det er for en kamel at komme igennem et nåleøjje. Han tænker ikke på bogstavelig rigdom, han tænker på begrebet sikkerhed. Hvis man er sikker på alt her i verden, har man jo ikke brug for tillid og tilgivelse, så har man nok i sig selv.

CL: *Hvad er visdom?*

KH: Egentlig visdom er at have en viden om, hvad livet kommer an på – livets store væsentlige spørgsmål. Visdom kan være en erkendelse af, at den tilværelse, man lever, skaber man ikke selv, det vigtigste i livet får man skænket.

CL: *Hvilken rolle spiller økonomi?*

KH: Det hører med til at være menneske, at man har en forpligtelse til at tage sig af de svage. Jeg ved godt, jeg ikke kan ændre verden alene, men det kan jeg i fællesskab med andre mennesker.

CL: *Er den hellige skrift universel, når den samtidig er skabt i en særlig given historisk og kulturel ramme?*

KH: Det universelle ved kristendommen, det som gælder alle mennesker, er at Gud har sat sig for, at vi alle skal frelses.

CL: *Er der grænser for tilgivelse?*

KH: Der er ting, jeg ikke kan og vil tilgive. Hvis mit 3-årige barnebarn kom ud for et overgreb, så ville jeg ikke kunne tilgive gerningsmanden. Men jeg tror på, at der er en tilgivelse, også for ham, fordi Gud er større og kan mere end jeg. Jeg er heller ikke sat her på jorden for at tilgive den serber, der massakrerede en masse drenge og unge mænd i Srebrenitza. Det er ikke mit job, men det er mit job at sige til ham, at også for jer er der tilgivelse.

CL: *Hvad betyder tilgivelse for dig?*

KH: Fordi Gud har elsket os, er vi forpligtet til at elske hinanden.

CL: *Hvem er dine brødre?*

KH: Mine brødre og søstre er hele verden, dem jeg møder på min vej. Vi frygter, det vi ikke kender, og det er sådan set ok, men problemet er, at der ikke er mennesker, politikere, der siger, at det også er en opgave at gå imod den angst, se den i øjnene og sige; hvad kan jeg gøre ved den?

CL: *Hvad er den store forbrødring?*

KH: Den store forbrødring er når løven græsser ved siden af lammet.

CL: *Hvordan er næstekærligheden defineret ifølge din tro?*

KH: I vores globale virkelighed, er vores næste enhver, alle vi møder - i medierne og i hverdagen. Næstekærlighed er 2 ting; en dom, hvor man igen og igen kan konstatere, at man svigter; jeg tog mig ikke af den svage, jeg havde nok i mit eget osv., men det er også noget, der kommer til udfoldelse, når man synes, man har fået givet så meget selv, at man gerne vil give noget videre.

➔ BENT MELCHIOR (BM)

CL: *Er der grænser for, hvor stor tillid, man skal udvise som menneske?*

BM: Manglen på tillid til andre mennesker rammer lige så godt mine trosfæller som mennesker af anden religiøs orientering. Man kan ikke forvente, at alle jøder skal være gode mennesker, det er simpelthen imod virkeligheden.

CL: *Er der en modsætning mellem rigdom og visdom? Forhindrer rigdom egentlig visdom?*

BM: Det velfærdssystem, Biblen er repræsentant for, forudsætter faktisk, at velstand er kombineret med visdom. Jeg indrømmer gerne, at der er faldgrupper i meget velstand, i den forstand, at folk kan blive hovmodige og glemme deres pligter. Men det er ikke udgangspunktet. Visdom og rigdom går fint hånd i hånd.

CL: *Er du vis?*

BM: Jeg er ikke nogen egentlig tåbe, jeg ville anse det for ansvarsløst overfor folk at lade dem komme og få råd hos mig, hvis jeg anså mig selv som værende tomhovedet.

CL: *Er den hellige skrift universel, når den samtidig er skabt i en særlig given historisk og kulturel ramme?*

BM: Religion er ikke noget statisk, den udvikler sig. Jeg betragter i høj grad Jødedommen som en universel religion, én der kan tilbydes alle mennesker.

Hvis der er mennesker, der føler de skal bede i en Moské for at føle sig hjemme og være inderlige i deres bøn, jamen så skal de da have en Moske.

CL: *Er der grænser for hvad man skal og kan tilgive?*

BM: Tilgivelse for nogen, der slår en hel familie ihjel, ved jeg ikke, om man kan forlange og forvente af nogen.

CL: *Hvem er dine brødre?*

BM: Jeg har en forpligtelse for dem, der umiddelbart står mig nær.

Hvis jeg ikke er for mig selv, hvem er jeg så? Hvis jeg kun er for mig selv, hvad er jeg så?

Det er kærligheden til ens kødelige brødre og søstre, der ideelt set skal række ud og omfatte hele verden.

Flertallet af menneskene skal stræbe efter en bestemt tilstand her på jorden, hvor løven og lammet skal kunne græsse sammen. Vi skal have fred på jorden.

Vi skal stadig kunne diskutere, men uden truslen for at blive slået ned for vores meninger.

Hvis hver generation bidrager til at overlade jorden i en bedre tilstand end da, de fik den, så ville vi efter min mening nå frem til en forbrødring af mennesker.

CL: *Hvordan er næstekærlighed defineret i din tro?*

BM: Næstekærlighed er en evne til at sætte dig i din næstes sted, og forsøge at opfylde de behov, han måtte have.

Hvis du kun under dig selv brød og vand, så under du ikke den anden noget som helst, men hvis du under dig selv et ordentligt måltid, kan det være du i det mindste vil unde brød og vand til den fattige, der kommer.

Udgangspunktet må være, at du skal være god ved dig selv, hvis du skal være i stand til at elske din næste som dig selv.

Kærlighed til næsten må betyde, at vi i det mindste giver alle vores medmennesker menneskelige vilkår.

PETER FLYVHOLM / IDA MARIE RASMUSSEN / EMMANUEL LIMAL / MARTIN GREIS

RADWAN MANSOUR (RM)

CL: *Er det lettere at vise tillid til mennesker man er i trosfællesskab med, end til mennesker udenfor ens eget religiøse fællesskab?*

RM: Jeg tror, at hvis to personer har forskellige religioner, er der visse grænser for tillid. Men vi lever i en verden, hvor de civile ideer har meget magt, og det er godt at vores land har demokrati og ligestilling. Det skaber et godt grundlag for, at vi kan have tillid til hinanden som mennesker.

Religion skal ikke være en hindring for samarbejde, bliver den det, har vi misforstået religionen. Islam siger, man skal samarbejde med alle mennesker, uanset race og religion. På grund af globaliseringen er det endnu mere nødvendigt at samarbejde, man siger jo, at vi er blevet som en lille landsby. Og gennem samarbejde kommer tilliden.

CL: *Hvad er forholdet mellem rigdom og visdom?*

RM: Visdom kan vejlede rige mennesker til, hvordan de skal bruge deres penge, men hvis man har penge uden visdom er det et stort problem. Så laver man overgreb og undertrykker andre. Det er det, vi ser i verden nu, supermagter, der har atomvåben, som besætter andre lande, og stjæler dissers ressourcer fra jorden. Det tror jeg, drejer sig om mangel på visdom.

CL: *Er du vis. Er det et mål for dig at besidde visdom?*

RM: Ja det er et mål for mig at besidde visdom, for har man det, respekterer andre mennesker én, og man er bedre i stand til at leve på ordentlig vis.

CL: *Er man som et religiøst menneske forpligtet til at hjælpe den fattige økonomisk?*

RM: Det står tydeligt i Koranen, at hvis man er rig, skal man hjælpe de fattige. Når man betaler penge til de fattige, foregår det på to måder i forhold til Islam

1: Hvis man er rig skal man betale et beløb hvert år, som udgør 2,5 % af det man ejer.

2: Hvis man har penge nok, og har betalt de 2,5 % i almisser, bør man betale, det man kan undvære udover det beløb. Det kan være fra en krone til mange millioner.

CL: *Er den hellige skrift universel?*

RM: Koranen er universel. Nationer kan selvfølgelig have deres egne skikke og levevis, så længe de ikke modsætter sig Koranens bestemmelser og Allahs åbenbaringer.

CL: *Hvordan er Koranen hellig?*

RM: Der står i Koranen, at man skal respektere bogen og dens indhold, og man viser det ved at vaske sig, inden man rører ved den – hvis man er muslim. Der er et sted i Koranen (zoraen), der beskriver en stat, som demokratisk. De arabiske land, der har diktatur, følger ikke Koranens forskrifter. Ifølge Islam skal man elske Gud mere end, man skal elske sig selv. Islam handler om kærlighed. Kærlighed til Gud. Hvis man elsker sin gud, skal man underkaste sig hans vilje totalt. Hvis man elsker sin gud, kan man elske sine brødre i Islam og i menneskeheden generelt.

CL: *Kan mennesker indbyrdes opleve guddommelig kærlighed?*

RM: Kun kærlighed til Gud kan være guddommelig og kærlighed til profeten.

CL: *Er der grænser for, hvad man kan og skal tilgive et andet menneske?*

RM: Allah bebyrder ingen sjæl over dens evner. Vi er jo også bare mennesker, vi kan lave fejl. Allah åbner tilgivelsens dør fra morgen til aften. Fejler man, kan man bede om tilgivelse. De muslimske mennesker i verden er i princippet de bedste til at tilgive. Netop fordi det står i Koranen, at man skal behandle andre mennesker ordentligt.

CL: *Af hvad er drømmen om den store forbrødring opstået?*

RM: Ifølge Islam findes der to slags broderskab. Et religiøst broderskab med alle muslimer. Et andet broderskab er mellem mennesker. Vi stammer alle fra Adam og Eva, så vi er alle brødre. Vi skal respektere hinanden og hinandens tro.

CL: *Hvordan er næstekærlighed defineret ifølge din tro?*

RM: Som troende muslim, mener jeg, vi alle kan leve side om side til trods for forskellig religion. Jorden bliver aldrig paradys, der vil altid være krig, simpelthen fordi vi er mennesker. Men der kommer en dag, lidt før dommedag, hvor fred kommer over hele jorden. Det er når Jesus kommer tilbage til jorden, og fører krig mod dem, der ikke vil være muslimer. Det vil skabe fred i lang tid.

RM: Ifølge Islam er næstekærlighed gældende for alle mennesker. Man hjælper mennesker i nød, også hvis de har en anden religion.

NATHAN
(Uden titel)
af **Christian Lollike**

Ide og koncept
Christian Lollike
Mary Aniella Hviid Petersen

Isenesættelse
Christian Lollike

Scenografi
Claus Helbo

Lysdesign
Lise Roed

Instruktørassistent
Jakob Holtet Thomsen

Scenografassistent
Luise Midtgaard

Medvirkende
Dorthe Hansen Carlsen
Nis Bank-Mikkelsen
Emmanuel Limal
Lars Arvad
Peter Flyvholm
Anders Baggesen
Martin Greis
Anne Gry Henningsen*
Ida Marie Rasmussen*

* 3. års elever fra
Skuespillerskolen
v. Aarhus Teater

Sangere
Carsten Seyer Hansen
Christian Damsgaard
Christina Dahl
Camilla Toldi Bugge

Guides
Jasmin Gordon
Eva Amare
Iyob Negash Girmay

Sange
Thomas Tallis
If ye love me

Ib Nørholm
Den sidste påkaldelse
(fra *Americana*)

Pierre de la Rue
O solutaris hostia

Peter Møller
Kirken den er et gammelt hus

Peter Maxwell Davies
The medium
(uddrag)

Medley

Erik Bergman
Das große lalula

Svend Nielsen
Epistel nr. 2

Produktionsteam
Forestillingsleder
Trine Tue

Scenekoordinator
Lars Fog

Scenen
Jan Holm Nielsen

Sufflør
Anette Walsøe

Marketing
Morten Daugbjerg

Frisør
Britta Høxbro

Skuespillerrepræsentant
Emmanuel Limal

Skræddersal
Bente Bilde

Scenekoordinator
Lars Fog

Smød/snedker
Lars Overgaard

Malersal
Ruth Grønborg

Rekvisitør
Ditte Marie Winther

Afvikling lys
Lise Roed

Påklæder
Lise Hauge

Sminke
Lars Junggreen

Verdenspremiere
Århus Domkirke 02.02.07

Forestillingens varighed
ca. **1 time og 45 min.** uden pause

Programredaktion
Trine Holm Thomsen
Mary Aniella Hviid Petersen
Claus Helbo
Agnete Krogh
Jakob Holtet Thomsen

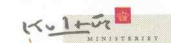
Foto fra afsluttende prøver
Jan Jul

Dramaturg
Mary Aniella Hviid Petersen

Fotos og illustrationer
Claus Helbo

Program layout
Jørn Moesgård as

Tryk
EJ Graphic A/S

Kulturministeriet støtter
Aarhus Teater

I teksten *Nathan (uden titel)* optræder mere eller mindre omskrevne citater fra værker af forskellige forfattere og tænkere. Om *tillid* er således bygget op omkring K.E. Løgstrups skrift om *tillid* i *Den etiske fordring*. I *Menneskets konstruktion* citeres Primo Levi eksplicit fra værket *Hvis dette er et menneske*. I *Den store forbrødring* benyttes et citat fra *Manden uden egenskaber* af Robert Musil. Endvidere optræder der omskrevne citater af Emmanuel Levinas, Hannah Arendt, Zygmunt Bauman, Mary Aniella Hviid Petersen, Søren Krarup, Hitz Butz Tharir, Mikkel Thykier, Imre Kertész, Orhan Pamuk, Emanuel Kant, John Locke.

Denne tekst er udviklet med støtte fra Kunstrådets pulje for scenekunstnerisk udvikling.

Tak til Århus Domkirke og menighedsrådet, Århus Domkirkes kantor Carsten Seyer Hansen, Radwan Mansour, Kjeld Holm, Bent Melchior og CAVI

Teaterchef
Madeleine Røn Juul

Teknisk Chef
Jens Ravn

Administrationschef
Ralf Rudfeld

Marketingchef
Mikkel Braae-Andersen

Marketing
Agnete Krogh
Barbette B.C. Møller
Morten Daugbjerg
Mette Frandsen
Jan Jul
Anne Lykke

Dramaturg
Trine Holm Thomsen

Scenen
Koordinator
Lars Fog

Alex Sørensen
Bjarne Skram Jensen
Bjørn Ibsen
Jacob Rosenberg
Jan Holm Nielsen
Karin Grouleff Christensen
Kent Vestergaard
Lasse Askefrø
Morten Lund
Ole Gade Olsen

Smede & snedkerværksted
Svend Christensen
Lars Overgaard
Bent Sørensen
Erik Wisler
Jens Andersen

Malersal
Anne-Marie Kjær
Michael Odgaard Andersen
Ruth Grønborg
Søren Thiim Harder

Rekvisitafdelingen
Rekvisitør
Viggo Bay

Steen Jonassen

Skræddersal
Afdelingsleder
Jeannet Alting

Bente Bilde
Connie Møldrup
Gurli Radich Johansen
Henny Andersen
Ingrid Brande
Kirsten Thomsen
Rita Thomsen

Påklædere:
Anna Lea Olsson
Anne Marie Bøttcher
Lise Hauge
Laura Mors
Ulla Pors Brogaard
Mikka Nielsen
Lars Rygaard
Ken Jørgensen

Frisører
Afdelingsleder
Britta Høxbro
Bente Hytte Rasmussen
Lis Zesach Kesje
Trine Høgh

Lyd
Tonemester
Kim Engelbredt

Andreas Alsing Carlsen
Jeppe Larris

Lys
Koordinator
Peder Jacobsen

Jesper Ahnfeldt
Jesper Uglsøe
Jonas Kongsbach
Peder Flarup
Sune Munk Schou

HOVEDSPONSORER

BYEN & BRYGGERIET
www.ceres.dk

www.jp.dk

www.danskebank.dk

Skandinavisk
Tobakskompagni
www.st.dk

EVENTSPONSORER

www.nykredit.dk

www.junkers.dk

www.lindpro.dk

Søren Jensen
Rådgivende Ingeniørfirma
www.sj.dk

WEBSPONSOR

www.aarhusteater.dk
udvikles i samarbejde med

AARHUS TEATERS ERHVERVSKLUB

A/S Panda VVS
www.panda-vvs.dk

Chronografisk A/S
www.chronografisk.dk

DeLaCour Advokatfirma
www.delacour.dk

EJ Graphic A/S
Højvænget 5, 8330 Beder

**Elna og Erik Mariagers
Fond**

Jyske Bank
www.jyskebank.dk

Jørn Moesgård as
www.moesgaard-as.dk

Junckers Industries A/S
www.junckers.dk

KPMG
www.kpmg.dk

**Malermester Erik
Dalsgaard A/S**
www.erik-dalsgaard.dk

Mangaard Travel Group
www.mangaard-travel.dk

Martin Professional
www.martin.dk

MetroXpress
www.metroxpress

Nordea
www.nordea.dk

Nordic Rentals A/S
www.nordic.dk

Novicell ApS
www.novicell.dk

Post Danmark A/S
www.postdanmark.dk

Schouw & Co.
www.schouw.dk

Spar Nord Bank
www.sparnord.dk/aarhus

Sparbank Vest
www.sparbankvest.dk

Sparekassen Østjylland
www.sparostjyl.dk

Svend Andresen A/S
www.svendandresen.dk

Århus Lokalbanc
www.aarhuslokalbank.dk

Århus Stiftstidende
www.stiften.dk

Århus Oliefabriks Fond
for Almene Formål

ANNE GRY HENNINGSENSEN / DORTHE HANSEN CARLSEN / ANDERS BAGGESEN

